

студентів і викладачів. На них українська, корейська, казахська, російська пісня, мелодія, танок, змінюючи одні одних, з неослабною силою заповнювали нас.

Як уже говорилось, навчання на п'ятому курсі в Кзил-Орді в умовах евакуації тривало з січня по кінець квітня 1942 року. Державних екзаменів не складали. На підставі Розпорядження Ради Народних Комісарів СРСР від 3-го листопада 1941 року за № 10040 нам була присвоєна

кваліфікація історика, видані характеристики і довідки про закінчення історичного факультету Об'єднаного Українського Державного Університету, які підлягали обміну на диплом.

Відбувся скромний випускний вечір і буквально на другий день нас, істориків, як і випускників інших факультетів, було закликано до военкомату.

(Продовження у наступному випуску «Часопису української історії»).

© **Анатолій Коцур**
(Київ)

КИЕВСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ В 1937–1945 ГГ. (ВОСПОМИНАНИЯ ПРОФЕССОРА И. А. ГРИЦЕНКО)

Важными для ученых и общественности есть материалы, касающиеся страниц истории Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Особую ценность составляют воспоминания человека, который учился в университете, защищал в его стенах кандидатскую и докторскую диссертации. Речь идет о докторе исторических наук, профессоре Иване Антоновиче Гриценко.

Для того, чтобы читатель больше узнал о биографическое поле И. А. Гриценко, подаем в № 36 изложение важнейших вех его жизненного пути. Также продолжаем в № 38 «Журнала украинской истории» публикацию воспоминаний профессора о киевском периоде его жизни (1937–1941 гг.). Особенно тщательно И. А. Гриценко описывает помещения Красного корпуса, учебный процесс в стенах университета Шевченко, жизнь и быт студенчества, научные интересы, культурные и спортивные предпочтения и т.д. Материалы печатаются на языке оригинала.

Ключевые слова: Иван Антонович Гриценко, Киевский университет, воспоминания, биография, исторический факультет, студенты, учебный процесс.

© **Anatoliy Kotsur**
(Kyiv)

UNIVERSITY OF KYIV IN THE 1937–1945 (MEMORIES OF PROFESSOR I. A. GRITSENKO)

Important are for researchers and the public the materials related pages of history of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. The memories of a man, who studied at the university, defended within its precincts candidate and doctoral dissertations constitute a particular value. It goes about the doctor of historical sciences, Professor Ivan Antonovych Grytsenko.

To learn more about biographical field of I. A. Grytsenko, we present summary of the most important milestones of his life. Also we continue a printing professor's memories about Kyiv period of his life (1937–1941 years.) in № 37 of «Journal of Ukrainian history». Especially carefully describes I. A. Grytsenko the premises of the Red Corps, educational process within the walls of Shevchenko university, student life, research interests, cultural and sporting preferences, etc. Materials are published in author's edition.

Keywords: Ivan Antonovych Grytsenko, University of Kyiv, memories, biography, historical faculty, students, educational process.

До редакції надійшла 29.01.2018.

УДК 94:37 (477) «1985/1991»

© **Руслана Потапенко**
(Переяслав-Хмельницький)

УЧАСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ ПЕРЕБУДОВИ (1985–1991 РР.)

Розглядається участь науково-педагогічної інтелігенції в процесах посилення демократизації науково-освітнього простору періоду перебудови 1985–1991 рр. Пошук нової методики викладання, переосмислення навчального матеріалу, перебудова освітнього процесу на принципах гласності – це те неповне коло проблем, які вирішувала інтелігенція України.

Науково-освітні працівники активно залучалися до розробки, адаптації та впровадження в освітній процес нових форм ведення навчально-виховного процесу, розробки науково-методичної бази, а головне – освітяни формулювали нову сучасну освітню ідеологію. Складні та неоднозначні перебудовчі процеси в школі стимулювали вчителів до розробки концепції в сфері народної освіти.

З освіти прибираються ідеологічні догми та міфи, стереотипи, схеми, які раніше насаджувалися. Актуальності набувають наступні проблеми: по-перше, зміна ідейно-політичної роботи в педагогічних закладах; по-друге, співпраця старої гвардії з суспільними силами, які підтримують ідеї перебудови; по-третє, формування у студентів та учнів соціалістичної свідомості та моральності.

Ключові слова: науково-освітня інтелігенція, перебудова, гласність, освітній процес.

Як і всі реформи радянського періоду, курс на перебудову носив суперечливий характер, багато починань мали подвійний характер і залишалися незавершеними, половинчастими. Однак, проголошення офіційного курсу на перебудову та гласність мало величезний вплив на радянське суспільство, зокрема, й на науково-освітні кола інтелігенції, оскільки курс реформ, особливо у сфері народної освіти, потребував підтримки, з одного боку – населення, а з другого – науковців та освітян, як основної рушійної сили в сфері ідеології та пропаганди.

Сьогодні, в умовах інформаційного суспільства та незавершеного курсу перманентних реформ, зростання бідності, руйнування усталених традицій життєдіяльності та високого рівня політизації суспільства, інтелігенція України перебуває на вістрі багатьох актуальних проблем сьогодення, ефективно вирішення яких неможливе без звернення дослідників до місця і ролі науково-освітньої інтелігенції в суспільних процесах та соціокультурних перетвореннях України доби перебудови. Вище зазначені чинники і вмотивовують актуальність обраної теми.

Метою статті є аналіз проблеми пошуку науково-освітніми працівниками України виходу із колапсової ситуації, яка склалася в період перебудови 1985–1991 рр. у соціокультурній практиці. Розглянути участь науково-педагогічної інтелігенції в процесах посилення демократизації науково-освітнього простору в указаний період. Пошук нової методики викладання, переосмислення навчального матеріалу, перебудова освітнього процесу на принципах гласності – це те неповне коло проблем, які вирішувала інтелігенція України.

Розгляд історії часів перебудови, а особливо соціокультурний вимір в історіографії ХХ – початку ХХІ ст. до сьогодні не став темою спеціальних студій. Вивчення соціокультурних практик 1985–1991 рр. у історичному контексті реалізується здебільшого за допомогою архівних документів, журналів, газет тощо. Тому можна з впевненістю сказати, що науковою новизною статті є те, що це одна із перших спроб комп-

лексного дослідження участі науково-освітніх працівників у навчально-виховному процесі періоду перебудови.

Курс на демократизацію суспільно-політичних відносин, політика гласності прямим чином впливали на науково-освітній процес. Кожного місяця рівень гласності змінювався докорінним чином. Цьому сприяв і той факт, що «газети, неначе танки перебудови, майже кожного дня «просувають лінію фронту» [11, с. 3].

З утвердженням людських цінностей, демократизацією та радикальними змінами в суспільно-економічному секторі, перед державою постала низка завдань в системі народної освіти. Проводився курс в руслі ХХVІІІ з'їзду КПРС на «демократизацію, гуманізацію та гуманітаризацію освіти» [8, с. 12].

На думку завідувачої лабораторії навчання історії Інституту змісту і методів навчання АПН СРСР Т. В. Клокової, з гласністю у навчальному процесі багато чого почало залежати саме від вчителів, «їм потрібні сьогодні знання та мужність для проведення уроків» [11, с. 3]. У інтерв'ю, яке дала Т.В. Клокова для газети «Правда», йшлося про подію, яка сталася весною 1988 р. У старших класах та вузах було відмінено екзамени з історії у зв'язку з «вивченням фактів та подій, які мали мало спільного з нашою реальною історією» [11, с. 3] – ця ситуація стала гірким досвідом для «вчених, вчителів, керівників – для всіх» [11, с. 3]. Така ситуація сприяла тому, що вчителі отримали завдання: по-перше, говорити і писати лише правду, лише вона може виховати людину, а по-друге, потрібен новий підручник з історії СРСР. Такий підручник з історії вперше планувалося створити на конкурсній основі. Держкомітет з народної освіти оголосив відкритий конкурс по створенню підручника історії радянського періоду для старшокласників. Показовою була рекомендація використовувати в школі не один, а декілька підручників з історії. Вчитель мав право сам вибрати потрібний варіант, але Г.В. Клокова наголошувала, що вивчення історії з антимарк-

системськими поглядами не допускається. Форма подачі матеріалу буде: 1) у формі діалогу; 2) у формі белетристики; 3) на документальній основі [11, с. 3].

Цікавою є думка викладача з ПТУ Б.М. Косьмій про те, що «обов'язок вчителя організувати навчання так, щоб кожен школяр відчув причетність до перебудови. Досягти цього можна добре продуманою повсякденною роботою з учнями» [6, с. 35–38].

Показовим є розмірковування з цього приводу викладача ПТУ з м. Львова про потребу відходити від радянської методики оцінки літературних персонажів і поділу їх на «позитивних» і «негативних» героїв, що виходить за межі об'єктивної реальності. Змінюється й характеристика літературних героїв у зв'язку зі зміною історичних трактувань понять «глітаїв», діячів колгоспів тощо [6, с. 35–38].

З посиленням перебудовчих процесів, з потребою якісніше вивчати українську мову, на допомогу вчителям з української мови та літератури й учням приходять викладачі-науковці нової генерації, які за 1989 р. видали такі посібники: Горбачук В.Т. «Види диктантів та методика їх проведення», Маштабей О.М., Сікорська З.С., Лоповок Є.Й. «Навчальні перекази з української мови в 4–8 класах», Пентиліук М.І. «Робота із стилістики в 7–8 класах», Потапенко О.І. «Гурткова робота з української мови в 4–8 класах», Сікорська З.С., Терновська Т.П. «Збірник диктантів з української мови для 4–8 класів», Шульжук К.Ф. «Складне речення в українській мові», Ющук І.П. «Практикум з правопису української мови», «Словник труднощів української мови» за ред. Єрмоленко С.Я. [3, с. 62–63].

Для допомоги у вивченні української мови у світ виходить рецензований І.С. Олійником, В.К. Іваненком, Л.П. Рожко та О.С. Скорик посібник «Методика викладання української мови в середній школі», складений відповідно до програми з методики викладання української мови в середній школі для педагогічних інститутів УРСР. Слід наголосити, що висвітлюючи питання про українську мову, як навчальну дисципліну, автори посібника наголошують на тому, що мова – це «найцінніше багатство народу, суспільне явище, нерозривно зв'язане з духовним минулим, української мови в середній школі» [7, с. 93–94].

Також, вийшов друком словник-довідник з правопису та слововживання 1989 р., який став у пригоді як філологам, так і пересічному громадянину, який хотів підвищити культурний

рівень мови [2]. Отже, як ми бачимо, в суспільстві і державі існував запит на процеси перебудови. Науково-освітні працівники активно залучалися до розробки, адаптації та впровадження в освітній процес нових форм ведення навчально-виховного процесу, розробки науково-методичної бази, а головне – освітяни формулювали нову сучасну освітню ідеологію. Науково-освітній прошарок суспільства став фундаментом перебудови, адже якби перебудова була лише політикою партії, вона, на нашу думку, набула б суто казенно-бюрократичних ознак, не зачіпаючи соціогуманітарних основ суспільних процесів, і, зрештою, зійшла б нанівець, як і багато державних кампаній попередньої доби. Саме інтелігенція створила реальну практичну основу цієї політики, наповнила її справжнім, а не політико-демагогічним змістом і зробила, по-суті, стартом незалежницьких процесів в Україні.

Як стверджував учитель із Конотопа В.І. Оболоник, визначити рівень культури людини можна за її мисленням та мовою, а як переконує практика, «на уроках української мови робота зі словом хоч і складний, але необхідний процес» [9, с. 48]. Отже, мовна проблема в Україні з початком перебудови набула важливого значення. У процесі її практичного розв'язання свідомою частиною науково-освітньої інтелігенції зайняла активну позицію, завдяки якій було розроблено якісно нову методичну базу викладання філологічних дисциплін у навчальних закладах України, вийшли у світ нова генерація навчальної літератури з української мови.

Складні та неоднозначні перебудовчі процеси в школі стимулювали вчителів до розробки концепції в сфері народної освіти. Так, учитель біології з м. Києва С. П. Корецький розробив «Концепцію системи управління народною освітою демократичної держави». Згідно концепції, мотивом усієї діяльності педагогів має бути прагнення до розвитку учня. Педагог повинен бути зацікавлений у цьому безпосередньо, а не завдяки тиску «зверху», атестації. Учень же, зі свого боку має постійно самовдосконалюватися. Трактуючи поняття «навчально-виховний процес», С. Корецький змінює акцент «не «процес навчання і виховання дітей школою», а «процес навчання і самовиховання дітей в школі». Так, школа – лабораторія з девізом «зроби себе сам» [5, с. 5].

У зв'язку з перебудовою навчально-виховного процесу, з освіти прибираються ідеологічні догми та міфи, стереотипи, схеми, які раніше насаджувалися. Актуальності набува-

ють наступні проблеми: по-перше, зміна ідейно-політичної роботи в педагогічних закладах; по-друге, співпраця старої гвардії з суспільними силами, які підтримують ідеї перебудови; по-третє, формування у студентів та учнів соціалістичної свідомості та моральності.

Реалізація цього курсу держави в народній освіті наштовхнулася на об'єктивні перешкоди, пов'язані з переломним характером висунутих проблем. А саме – інерція старих підходів та консерватизм, а також повна відсутність науково-методичної літератури. Спостерігається розгубленість та невміння діяти в незвичайних умовах та ситуаціях. Новостворені опозиційні сили намагаються використати ситуацію, яка склалася, проти компартії. Так, висувається лозунг «Деполітизація!». В той же час, опозиція ставить перед собою завдання політизації студентів та перетворення їх на ударну силу в боротьбі проти існуючого державного ладу [8, с. 12].

Лунав заклик з боку опозиційних сил про заборону у вузах та школах політичної діяльності комуністів, комсомольців та бойкоту соціально-політичних дисциплін. Зі свого боку, секретаріат ЦК КПРС виступав проти дій опозиційних сил, які намагалися перетворити сферу освіти на плацдарм в політичній боротьбі. Згідно основної позиції секретаріату ЦК КПРС, «політично шкідливо використовувати політичні процеси демократизації та усунення ідеологічної монополії з ціллю переідеологізації та переполітизації сфери освіти» [8, с. 13], а також «недопустимо некомпетентне втручання в навчальний процес, як органів влади та управління, так – і політичного тиску з боку громадських організацій» [8, с. 13].

Ці події стимулювали ЦК КПРС оприлюднити свою офіційну позицію з проблеми деполітизації народної освіти. Так, згідно постанови ЦК КПРС від 2 жовтня 1990 р. було ухвалено:

1. Звернути особливу увагу комуністів, які беруть активну участь в управлінні вищою та середньою школою, вузами на необхідність впроваджувати в життя резолюції XXVIII з'їзду партії «Про політику КПРС в сфері освіти, науки та культури» та «Про молодіжну політику КПРС», оновлення навчально-виховного процесу, формування компетентних спеціалістів в руслі державної ідеології та соціалістичного вибору;

2. ЦК компартії соціалістичних республік, республіканським автономним республікам, обласним комітетам КПРС, партійним комітетам та партійним організаціям навчальних закладів: докорінно аналізувати суспільно-політичні процеси в учбових закладах, удосконалювати

форми та методи виховної роботи партійних, комсомольських та піонерських організацій відповідно до нових вимог; організувати зустрічі членів ЦК КПРС, делегатів XXVIII з'їзду партії, комуністів – керівниками шкіл, училищ, технікумів та вузів зі студентами, з метою пояснення політичної ситуації в країні, політики КПРС в сфері освіти, науки, культури; за участі партійного та комсомольського активу обговорити стан ідейно-політичної роботи в учбових закладах та шляхи розвитку політичної активності молоді. Використати всі можливості єдиної суспільнодержавної школи в інтересах Союзу, досягнення громадської згоди;

3. Рекомендувати редакціям газет «Правда», «Радянська культура», «Радянська Росія», «Вчительська газета» приділяти більше уваги у висвітленні проблем політичної діяльності в середовищі школярів та студентів. Застосовувати проведення «круглих столів»;

4. Ідеологічному відділу ЦК КПРС: за участі відділів ЦК КПРС, вчених та партійного активу організувати глибоке вивчення проблеми «виховання, ідеології, політики» і розробити наукові рекомендації з політичної діяльності в системі народної освіти, взаємовідносин навчальних закладів з політичними структурами; організувати виступи партійних працівників, вчених, громадських діячів в газетах, на радіо та телебаченню з питання роз'яснення деполітизації народної освіти; викласти позицію ЦК КПРС з проблеми деполітизації народної освіти на Всерадянській нараді ідеологічних робітників [8, с. 13–14].

На думку авторитетної вченої Інституту змісту та методів навчання Т.В. Клокової, трактування історії до початку перебудовних процесів мало повну монополію партії, що було відображено в підручниках з історії СРСР. Зміст підручників максимально відображав домінуючі погляди на вітчизняну історію. Зміна влади сприяла лише дописуванню розділів про значення першої особи країни. Таким чином, історія була вихолощена, було відсутнє все, що породжувало сумнів. Щоб зберегти необмежену владу, уряд був зацікавлений у викривленні історичної правди, що призводило до всім відомих «білих плям». Гласність порушила встановлений десятиліттями порядок, «коли історію відтворюють газети, журнали, кіно, отже, й підручники не можуть обійти цей факт стороною» [11, с. 3].

Головний редактор «Учительської газети» Г.Н. Селезньов на питання щодо деполітизації та деідеологізації в школі заявив, що головною

проблемою залишається догматизм та викривлене уявлення про марксистсько-ленінське вчення. Основною ж проблемою та невідповідністю, з якою стикаються вчителі та учні кожного дня – є те, що партія та преса говорить одне, а шкільні підручники – інше. До редакції газети надходять листи з емоційними хвилюваннями вчителів, що в школах розпадаються комсомольські та піонерські організації; листи, де комуністи жаліються на ситуацію, що вони не можуть більше впливати на стан речей, бо їх лише 5 чи то 7 осіб; листи – в яких описується діяльність громадської організації РУХ у м. Львові, щодо питання переатестації вчителів. Під цим приводом, всіх комуністів – керівників та директорів звільняють з органів народної освіти в школах [4, с. 16–18].

Не можна оминати увагою і той факт, що на початок навчального семестру 1989 р. з вузівського розкладу зникають назви таких предметів як «Історія КПРС» та «Науковий комунізм». Натомість з'являється: «Соціально-політична історія ХХ ст.» та «Проблеми теорії сучасного соціалізму та філософії» [10, с. 2].

Член ЦК КПРС, голова державного комітету СРСР з народної освіти Г.О. Ягодін на засіданні секретаріату ЦК КПРС в 1990 р. заявив, що на його думку, ніякої деполітизації школи бути не може, тому що ідеологія та політика держави – це продовження економічної політики. Як зазначав політик, «основними принципами народної освіти є гуманістичний характер, демократизм управління, рівність можливостей, безкоштовна освіта. Такою є державна політика. А ось, заборонити вчителю-сталіністу пропагувати на уроках шовінізм, ми забов'язані» [4, с. 15].

Г.О. Ягодін прийшов до висновку, що той, хто володіє увагою молоді, той – завойовує суспільство. Завойовувати молодь без вчителя неможливо «які б не були вчителі – консервативні, сірі – це ті вчителі, які в нас є зараз. І виходячи з того, як ми будемо з ними працювати, як будемо захищати інтереси – в значній мірі залежить і те, як ми будемо впливати на дітей» [5, с. 16].

З приводу такого стану речей В.І. Купцов, який був начальником Управління викладання суспільних наук Держкомітету з народної освіти СРСР, зазначав, що «перед наукою зараз поставлено складне завдання вивести наше суспільство з бродячого стану. Вивчити нові соціальні явища та побудувати перспективи» [10, с. 2]. За словами останнього, викладачі та студенти мають тепер змогу вибирати предмети за сферою інтересів. Кожен вуз 20% програм суспільно-гуманітарних наук, складає сам, «демократичному суспільству не потрібна монополія на ідеологію, вона лише заважає розвитку» [10, с. 2]. Отже, так чи інакше держава втрачає право на монополію в сфері ідеології.

Ситуація з учителями ускладнювалася ще й низькою заробітною платою –204 крб., при навантаженні півтори ставки, при середній заробітній платі в країні – 250 крб. [4, с. 16]. У особливо тяжкій фінансовій ситуації опинився сільський учитель: «я не можу піти до школи цього року, тому що мені соромно з'являтися перед дітьми три роки підряд в одному і тому ж одязі, а купити мені його просто ніде, і немає за що» [4, с. 18]. Висновок один: пріоритет освіти має бути пріоритетом, а не лозунгом [4, с. 14–16].

Станом на 1991 р. на території УРСР налічувалося 150 вищих навчальних закладів з чітко прописаними положеннями прийому до вищих навчальних закладів України [1, с. 1].

Отже, політика гласності викликала пожвавлення та креативне мислення в науково-освітній сфері, що зумовило пошук нової парадигми у вивченні історії, пошуку нових методів викладу матеріалу та навчання. Надзвичайно актуальним стає мовне питання. В навчальних програмах з'являються твори репресованих авторів і «нове» прочитання вже відомих. Русійною силою усіх цих процесів була науково-освітня інтелігенція: від професорів-кандидатів, викладачів ПТУ до простого вчителя з села, який мав втілювати цей освітній процес у практику. Новаторство, переосмислення стає новою парадигмою у науково-освітньому процесі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Відділ вузів і науки редакції газети «Освіта» // Освіта. Педагогічна газета України. – 1991. – № 25–26 (4142–4143). – С. 1.
2. Денисовець Г. П., Українець Л.Ф., Головащук С. І. Словник-довідник з правопису та слововживання // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 1(407). – С. 94–96.
3. Для вас, учителі-мовники // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 1(395). – С. 62–63.
4. Из стенограммы заседания Секретариата // Известия ЦК КПСС. – 1990. – № 11 (310). – С. 14–19.
5. Концепція системи управління народною освітою демократичної держави // Освіта. Педагогічна газета України. – 1991. – № 25–26 (4142–4143). – С. 5.
6. Косьмій Б.М. Даймо школі нового героя! // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 1(395). – С. 35–38.

7. Мановицька А.Я., Олійник І.С., Іваненко В.К., Рожило Л.П., Скорик О.С. Методика викладання української мови в середній школі // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 1(407). – С. 93–94.
8. О позиции по проблеме деполитизации народного образования. Постановление Секретариата ЦК КПСС // Известия ЦК КПСС. – 1990. – № 11 (310). – С. 14–19.
9. Оболоник В.І. Розвиток мислення учнів у процесі оволодіння навичками культури писемного мовлення (З досвду) // Українська мова і література в школі. – 1990. – №1(395). – С. 48–51.
10. Ольга Алексеева. Конец монополизма // Комсомольская правда. Собеседник. – 1989. – № 41 (294). – С. 2.
11. Юрий Бычков. Честно о прошлом // Правда. – 1989. – №13 (25731). – С. 3.

REFERENCES

1. Viddil vuziv i nauky` redakciyi gazety` «Osvita» // Osvita. Pedagogichna gazeta Ukrayiny`. – 1991. – № 25–26 (4142–4143). – S. 1.
2. Deny`sovecz` G. P., Ukrayinecz` L.F., Golovashhuk S. I. Slovny`k-dovidny`k z pravopy`su ta slovovzhy`vannya // Ukrayins`ka mova i literatura v shkoli. – 1991. – № 1(407). – S. 94–96.
3. Dlya vas, uchy`teli-movny`ky` // Ukrayins`ka mova i literatura v shkoli. – 1990. – № 1(395). S.62–63.
4. Y`z stenogrammy zasedany`ya Sekretary`ata / Y`zvesty`ya CzK KPSS. – 1990. – № 11 (310). – S. 14–19.
5. Konceptsiya sy`stemy` upravlinnya narodnoyu osvitoyu demokrats`chnoyi derzhavy` // Osvita. Pedagogichna gazeta Ukrayiny. – 1991. – № 25–26 (4142–4143). – S. 5.
6. Kos`mij B.M. Dajmo shkoli novogo geroya! // Ukrayins`ka mova i literatura v shkoli. – 1990. – № 1(395). – S. 35–38.
7. Manovy`cz`ka A.Ya., Olijny`k I.S., Ivanenko V. K., Rozhy`lo L. P., Skory`k O.S., Metody`ka vy`kladannya ukrayins`ko movy` v serednij shkoli // Ukrayins`ka mova i literatura v shkoli. – 1991. – № 1(407). – S. 93–94.
8. pozy`cy`y` po probleme depoly`ty`zacy`y` narodnogo obrazovany`ya. Postanovleny`e Sekretary`ata CzK KPSS // Y`zvesty`ya CzK KPSS. – 1990. – № 11 (310). – S. 14–19.
9. Obolony`k V.I. Rozvy`tok my`sleniya uchniv u procesi ovobodinnya navy`chkamy` kul`tury` py`semnogo movlennya (Z dosvdu) // Ukrayins`ka mova i literatura v shkoli. – 1990. – № 1(395). – S. 48–51.
10. Ol`ga Alekseeva. Konecz monopoly`zmu // Komsomol`skaya pravda. Sobesedny`k. – 1989. – №41 (294). – S. 2.
11. Yu. Vyichkov. Chestno o proshlom // Pravda. – 1989. – № 13 (25731). – S. 3.

© Руслана Потапенко
(Переяслав-Хмельницький)

УЧАСТИЕ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ В ДЕМОКРАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА УКРАИНЫ ПЕРИОДА ПЕРЕСТРОЙКИ (1985–1991 ГГ.)

Рассматривается участие научно-педагогической интеллигенции в процессах усиления демократизации научно-образовательного пространства в период перестройки 1985–1991 гг. Поиск новой методики преподавания, переосмысления учебного материала, перестройка образовательного процесса на принципах гласности - это тот неполный круг проблем, которые решала интеллигенция Украины.

Научно-образовательные работники активно привлекались к разработке, адаптации и внедрению в образовательный процесс новых форм ведения учебно-воспитательного процесса, разработки научно-методической базы, а главное – педагоги формулировали новую современную образовательную идеологию.

Актуальность приобретают следующие проблемы: во-первых, изменение идейно-политической работы в педагогических учреждениях; во-вторых, сотрудничество старой гвардии с общественными силами, которые поддерживают идеи перестройки; в-третьих, формирование у студентов и учащихся социалистической идеологии и нравственности.

Ключевые слова: научно-образовательная интеллигенция, перестройка, гласность, образовательный процесс.

© *Ruslana Potapenko*
(*Pereyaslav-Khmelnytsky*)

PARTICIPATION OF THE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL INTELLECTUALS IN THE DEMOCRATIZATION OF THE EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINE DURING THE PERIOD OF (1985–1991)

The article the participation of the scientific and educational intelligentsia in the process of strengthening the democratization of the scientific and educational space during the period of restructuring in 1985–1991. With the adoption of human values, democratization and radical changes in the socio-economic sector, the state faced a number of tasks in the system of public education.

With the need to learn Ukrainian language more qualitatively, teachers of the new generation come to the aid of Ukrainian language and literature teachers and students, who, in 1989, published a huge amount of actual material. Scientific and educational workers were actively involved in the development, adaptation and introduction into the educational process of new forms of teaching and educational process, development of a scientific and methodological base, and most importantly – educators, formulating a new modern educational ideology. Complex and ambiguous restructuring processes at school stimulated teachers to develop a concept in the field of public education.

From education are removed ideological dogmas and myths, stereotypes, schemes that were previously planted. Actuality is acquiring the following problems: firstly, the change of ideological and political work in pedagogical institutions; secondly, the cooperation of the old guard with the public forces who support the idea of thirdly, the formation of students and students of socialist consciousness and morality.

Realization of the state course in public education faced objective obstacles connected with the critical nature of the problems raised.

The search for a new teaching method, rethinking the educational material, reorganizing the educational process on the principles of publicity is an incomplete range of problems solved by the intelligentsia of Ukraine.

Key words: scientific and educational intelligentsia, publicity, educational process.

До редакції надійшла 23.02.2018.

УДК 323.1–04(477),.199”

© *Віталій Коцур*
(*Київ*)

ЕТНОПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1990-Х РР.: ДЕТЕРМІНАНТИ ПОЛІТИЧНОГО, СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ КРАЇНИ, ЩО ПОВЕРТАЄТЬСЯ ДО ЄВРОПИ

Різноманіття національностей на теренах України та конфліктні ситуації упродовж 1990-х рр., породжені перехідним періодом, зміною політичної системи, соціально-економічною кризою, змушувало українську владу вдаватися до методів державного регулювання етнополітичних відносин. У статті розкриваються особливості етнополітичних процесів в Україні другої половини 1990-х рр. Висвітлюються зовнішні та внутрішні чинники, які впливали на вироблення етнополітичної політики в Українській державі. З'ясовуються основні напрями формування нормативно-правової бази міжнаціональних відносин.

Структуризація міжетнічних відносин розкривається на тлі державотворчих процесів, соціально-економічних, політичних проблем в Україні, які потребували наукового осмислення та вирішення організаційного характеру.

Доведено, що в другій половині 1990-х рр. спостерігалися процеси надмірної політизації етнічних груп, їх прагнення до підвищення свого політичного статусу, що зводилося до участі в розподілі влади та фінансово-економічних ресурсів.

Ключові слова: національні меншини, національно-культурні товариства, етнополітичні процеси, органи влади, депортовані народи, національна злагода.

Унікальне геополітичне та етнополітичне становище України відкриває перед нею нові горизонти розвитку. Україна зробила цивілізаційний вибір – інтеграцію в ЄС. І це є визна-